

Голуб М. Јашовић¹
Универзитет у Приштини
Филозофски факултет²
Косовска Митровица

УДК 811.163.41'373.2
811.163.41'276.2
811.163.41'282.2

ОПСЦЕНА ЛЕКСИКА У ОНОМАСТИЧКОЈ ГРАЂИ ПОПИСАНОЈ У ГОРЊОЈ ТОПЛИЦИ И У ЈУЖНОМ СТИГУ

У раду се бавимо ономастичким јединицама мотивисаним опсценом лексиком регистрованим на простору Горње Топлице (околина Куршумлије) и јужног Стига (околина Пожареваца). Грађа за овај рад ексцерпирана је из ономастичког материјала прикупљеног у 95 топличких и 19 браничевских села. Прикупљени материјал упоређен је са одговарајућом грађом забележеном у неким крајевима Косова и Метохије: у околини Пећи и Приштине. Урађена је семантичка и творбена анализа и класификација онима ова врсте у топонимијској и антропонијској грађи. Као прилог овом раду биће приређен и речник узбучених топонима и антропонима мотивисаних опсценим лексемама.

Кључне речи: Горња Топлица, јужни Стиг, ономастичка грађа, опсцена лексика.

Во овој труд се занимаваме со онмастички единици мотивирани од опсцена лексика регистрирана во областа Горна Топлица (кај Куршумлија) и во јужниот дел на Стиг (кај Пожаревац). Материјалот за овој труд е ексцерпиран од ономастичкиот материјал собран од 95 села од Топлица и од 19 села од Браничево. Собраниот материјал беше споредуван со

¹ jasovicgolub@gmail.com

² Истраживања су извршена и рад написан у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” 178020, руководилац пројекта Слободан Реметић, који се реализује уз помоћ Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

соодветниот снимен во некои делови на Косово и Метохија во близина на Пеќ и Приштина. Изработена е семантичка и зборообразувачка анализа и класификација на онимите (топоними и антропоними) од овој материјал. Како дел од оваа работа ќе се подготви и речник на топоними и антропони мотивирани од опсцени лексеми.

Клучни зборови: Горна Топлица, јужен Стиг, онмастички материјал, опсцена лекака.

Лексичка граѓа која припада семантичким пољима опсцене, односно табуизирани, забрањени лексике ретко је била предмет систематског проучавања и уопште предмет интересовања српских језичких стручњака. Али, ипак, у литератури има појединичких покушаја проучавања лексике ове врсте.

Ту свакако посебно место заслужује зборник радова *Опсцена лексика*, који је припремио и за штампу приредил професор Н. Богдановић у Нишу 1998. У њему је објављено четрнаест саопштења са истименог научног скупа одржаног 1994. године на Филозофском факултету Универзитета у Нишу. У неколиким радовима објављеним у овом зборнику писано је о псовкама, псовачкој фразеологији, псовкама и вулгаризмима у књижевним остварењима, речницима и у народним говорима.³

На Филозофском факултету Универзитета у Нишу одржан је још један научни скуп 2015. године, а потом 2017. објављен Зборник радова *Опсцена лексика у српском језику*, у ком је публикувано десет радова у вези са

³ О псовкама и псовачкој фразеологији пише приређивач зборника Н. Богдановић, *Псовка наша насушина, Псовка пословица, Пироцко тцување и претење* Бранка Јовановића; Д. Валић Недељковић, *Псовке у средствима масовног комуницирања*; С. Савић, *Речник псовки и погрдних изрази у српскохрватском језику* и тако даље.

употребом опсцене лексике у народним говорима и литератури (Опсцена лексика 2017).

Радова посвећених искључиво и посебно ономастичким јединицима ове врсте у нашој науци о српском језику или нема или их ми нисмо могли пронаћи у нама доступној литератури. Међутим, облика ове врсте има, осим у дијалекатским речницима, и у речницима и другим публикацијама у којима се говори о жаргонској и другој супстандардној лексици. Овде би свакако требало посебно поменути рад Велимира Михајловића о анатомској лексици у ономастици објављен у Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику у Новом Саду 1972. године.

У суиздаваштву издавачких кућа „Прометеј” и „Корнет” из Новог Сада и Београда 2011. године објављена је монографија Данка Шипке под насловом *Речник опсцених речи и израза*.⁴ У Речнику опсцених речи у српском језику, у азбучнику објављеном у другом поглављу поменуте монографије, налази се око 2 900 одредница, а међу њима се налази и 57 ономастичких јединица (Шипка 2011: 103–236).⁵

Највећи број ономастичких одредница су топоними којима су именована узвишења (ороними): *Бабина гуза/гузица, Вељи пиздан, Гологуза, Деригуз, Карагузовац, Курато брдо, Мали пиздан, Мочигузица, Пиздац, Пиздина долина, Пичевина, Пишине стране, Плачигуз, Подбигуз,*

⁴ Поред *Речника опсцених речи и израза* (103–236), Данко Шипка у овој књизи говори и о досадашњим истраживањима и проучавањима опсцене лексике, функцији опсцених речи, њиховом психолошком статусу у српском језику, псовкама, изрекама, пословицама, псовачкој фразеологији и тако даље.

⁵ Термина *опсцено, опсцена лексика* нема у *Речнику лингвистичких назива* Рикарда Симеона, нити их има у књизи Енциклопедијски лексикон *Српкохрватски језик*, књига 1, Београд 1972.

*Посрана главица, Посранглавица,*⁶ или текуће и стајаће воде (хидроними)⁷: *Гузићки поток, Пиздена вода, Пиздино врело, Пичковац*. Обрађено је двадесет таквих назива.⁸

Регистроване су и аутентичне антропонимијске јединице. Углавном су то презимена: *Гузанац*, презиме у Ковиљу, *Гузанов*, презиме у Моноштру, *Гузин*, презиме у Вашкуту (Михајловић 1972), *Гузонић*, род у Међулужју у Србији, *Гузина*, презиме у Босни и Херцеговини и у Црној Гори (Станић 1990); лични и породични надимци: *Кураица*, погрдни надимак, *Курто*, мушки лични надимак, *Пишо* (Радисав); *Серинога*, породични надимак (Станић 1991).⁹

У Шипкином *Речнику опсцених речи и израза* регистрована су и неаутентична имена различите мотивације и структуре којима се именују мушки полни органи, женски полни органи и женске груди. За мушке полне органе бележимо примере: *Балтазар*, курац, *Бартол*, курац, *Непал*, курац, *Стојан*, курац, *Стојко*, курац, *Срећко*,

⁶ Једна градска четврт у Пећи зове се *Какарић*, а гробље које се налази у том насељу зове се *Какарићко гробље*.

⁷ У родном граду потписника овог текста највећи поток или речица после Пећке Бистрице јесте *Серавија* односно *Саравија*, која је протицала кроз сами центар вароши (у свом изворишном делу поток се зове *Чокалица*). Тече од Пећке патријаршије према истоку и код старе Сточне пијаце (Марђа) улива се као лева притока у Пећку Бистрицу. Опсценост хидронима *Серавија/Саравија* огледа се не само по морфофонетској структури и асоцијацијама на то (основа сер-), него и по томе што сваки Пећанац зна да тај поток тече, дужином читавог свог тока, меандрирајући од куће до куће, односно од једног до другог нужника што је свакако кумовало настанку овог хидронима.

⁸ У монографији Данка Шипке налазе се и неколики неаутентични, измишљени називи места: *Бабини курчеви* (преузето из Андрићевог *Речника српског жаргона*), *Набигузице* (Свенка Савић, *Речник псовки...*)

⁹ Неаутентично је шаљиво мушко име *Пиздоје* (Шипка 2011).

младићки пенис (Сабљак 1981), *Маринко*, курац, *Пиноккио*, дечији пенис (Андрић 1976); за женске полне органе и женске груди: *Грегор*, клиторис, *Дражен*, клиторис, *Мицика*, пичка (Сабљак 1981); *Ниагара*, меке дојке, *Градско мљекарство* (Сабљак 1981); *Градско млекарство*, велике груди, *Љубљанска млекарна*, жена великих дојки, *ПКБ*, жена великих дојки (Андрић 1976).

Ту су и неаутентична имена настала у вези са потенцијом и склоностима и односом према сексу: *Волксваген*, жена склона сексуалним контактима, *Еским*, мушкарац незаинтересован за секс, *Ескимка*, жена незаинтересована за секс, *Сизиф*, импотентан мушкарац, *Фарук*, страствен љубавник, *Фрезер*, веома потентан мушкарац (Сабљак 1981); *Деласенагузи грофица*, жена склона сексуалним контактима (Андрић 1976).¹⁰

Неаутентично је и измишљено шаљиво женско лично име *Курасава*, забележено у Ускоцима и име празника *Пичковден*, који је преузет из књиге Н. Богдановића, *И ја теби*.

И пре него што смо приступили прикупљању грађе и израде рада на ову тему били смо свесни чињенице да је онима ове врсте у српској ономастици релативно мало. Али, и поред тога одлучили смо да урадимо семантичку анализу и класификацију имена са опсценим значењем ексцерпираних из ономастичке грађе Горње Топлице и Косанице и јужног Стига у околини Пожаревца.¹¹

¹⁰ У *Речнику опсцених речи и израза* Д. Шипке налази се и један зооним *Шупоња*, име вола, преузет из *Речника ускочког говора* (Станић 1991).

¹¹ Изузетно је мали број имена регистрован и у другим крајевима Косова и Метохије. На пример у поречју Белог Дрима и реке Бистрице (општине Пећ и Клина) у 28 ономастички пописаних села Д. Стијовић је забележио само један пример, надимак *Кутџл`* (Драган) у селу Зајмову (Стијовић 1998: 194); у околини Приштине записана су само четири лична надимка:

Ишчитана је грађа пописана у 96 топличких и косаничких села и у деветнаест браничевских насеља, укупно 115 насељених места. Ексерципирано је укупно 74 примера, двоструко више у Браничеву (49) и у околини Куршумлије (25 примера).

Предмет нашег истраживања су не само оними са јасним опсценим значењем мотивисани лексемама: *говно, гуз, дркати, јебати, курац, мудро, пизда, пишати, сиса, срати, шупак*, него и називи мотивисани синонимским облицима поменутих лексема и називи који имају неко друго значење али својим фонетским саставом асоцирају на наведене опсцене лексеме.

У околини Куршумлије забележено је тринаест топонима, а у околини Пожаревца само три примера. Готово је подједнак број једночланих и двочланих назива. Шест од седам двочланих топонима су синтагме типа придев+именица: *Пицина вода, Прдин салаи, Прдоњски до, Прдоњски/Прдоњски поћок*. Једино топоним *Буља кључ*, синтагма типа именица+именица, има друкчију структуру и преузет је из катастарских књига.¹²

Гузи (Анастасија), *Јеботе* (Драган), *Курда* (Милан) и *Курта* (Живојин, Момир), у селу Угљару. Надимци Курта и Курдамогу бити и позајмљенице из оријенталних језика, али казивања наших информатара су јасно указивала на њихову опсценост. Поменути становници Угљара код Приштине надимак Курте носе генерацијама јер су такве нарави да се ни са ким не могу сложити и увек иду уз ону ствар. (Јашовић 2014). С. Стијовић је у 44 села Пећког Подгора пописао шест имена ове врсте: *Пицигуз*, крш у Љубожди, *Киләви кџи*, пашњак на каменитом терену код Истока, *Пица* (Иван) у Беговом Лукавцу, *Пицуле Жүти* и *Пиџи* (Драгослав) у Љевоши (Стијовић 1979–1982).

¹² То је службени назив једног потеза у Катастарској општини Дубрава.

Неки регистровани топоними ове врсте мотивисани су лексемама за именовање полних органа: *Китица*, *Кита*, други деловима тела: *Бул`е/Буље*, *Гузани*; трећи су метафоре: *Рогоње*, *Рогоњско брдо*. Једино је у основи топонима *Рота* забележеног у селу Коњува, лексема албанског порекла.¹³

Азбучник топонима

Буља кључ, (КО Дубрава).¹⁴

Бул`е/Буље, утрина и извор на коси према Мекуљани.
(Дубрава, 184)

Гузани, сеоски потез у близини Велимировића. (А)

Кариће/Карићи, један од заселака села Лукова код Куршумлије.¹⁵(Луково, 386)

Кита, ливада и шума. (Жегрова, 194)

Китица, шума у долини Бресничког потока. (Трећак, 547)

Копилдвачки поток, тече од Белог Поља, код Старе врбе се улива као лева притока у Топлицу. (Пепељевац, 389)

Копиловци, део села у којем живе: Димитријевићи, Радуловићи, Гајићи, Јанићијевићи и Радовановићи.
(Пепељевац, 390)

Пићина вода, извор, вода избија из једне пукотине у стени. (Космача, 184–186)

Прџин салаш, салаш поред Млаве чији су власници били Салаковчани. (ВЦ)

Прџовац/Прџовац, багремова коса источно од сеоског насеља. (КД)

¹³ У албанском језику и у северном гегијском говору *rrotë/rrota* је точак, котур (Албанско-српскохрватски речник 1981, стр. 835). У говору Албанаца који живе у околини Пећи ова лексема има и значење *мудо*.

¹⁴ Топоним је преузет из катастарских књига.

¹⁵ Заселак села Лукова, који се налази на левој долинској страни Луковске реке, у којем су најбројније породице: Вукојичић, Ђорђевић, Трифуновић, Војиновић, Ристић и Илић.

Прдоњски до, њиве и ливаде између Дељана и Миљковића. Долина је названа по породичном надимку Прдоњићи, а надимак су наследили од деде који је за опкладу са Турцима успео за кратко време десет пута да прдне па му је тако опроштен дуг за порез. (Горња Мекуљана, 101)

Прдоњски/Прдоњски поток, в. Прдоњски до. (Горња Мекуљана, 101)

Рдоње, део села у ком живи истоимени род. (Спанце, 498)

Рдоњско брдо, брдо обрасло шумом са нешто њива и ливада на ком живе Јовановићи. (Селова, 464)

Рота, неплодна бела земља на равници према Гргуру у делу села у којем живи Рајовићи. (Коњува, 236)

Презимена

У ономастичкој грађи коју смо ишчитавали припремајући се за писање овог рада није пронађен ниједан пример за патроним са опсценим значењем. Изузетак је презиме *Куртовић* регистровано у околини Куршумлије, али и оно је донето са страна, из Далмације.¹⁶

Породични надимци

У нашој грађи најбројнији оними ове врсте су породични надимци. У околини Пожаревца у деветнаест села забележили смо 26 породичних надимака, а у околини Куршумлије у 96 села само пет надимака. Укупно је пописан 31 породични надимак.

Највише породичних надимака су изведенице мотивисане лексемама за именовање мушког и женског полног органа: *Карићи*, *Курандићи*, *Курбаше*, *Курбашићи*,

¹⁶ Презиме породице *Куртовић*, донето је из Брибира код Шибеника. Слава Свети Никола и Света Ана. Информатор Илија Куртовић, рођен 1927. Селова 464.

Опсцена лексика у ономастичкој грађи...

Курдини; Пиздићи, Писани, Пикини, Пикуле, Пицуљи, Пичотини. Опсценост поменутих онима настала је асоцијацијама на прве слокове њихових основа (пик-, пиц-, кар-, кур-), па још када се узме у обзир чињеница да су саставни део личних и породичних надимака, који често имају пејоративно па и ласцивно значење, па су стога, иако могу имати и другачије семантичке вредности уврштена и у овај рад. Регистровани су и породични надимци са основом прд- и сер-: *Прџаковићи, Прџдини, Прдоњићи, Прдоњићи, Прдаковићи, Прдини; Посерковићи.*

Неколико породичних надимака настало је деривацијом од основа прц- и прч-: *Прцани, Прцини, Прчићи, Прчице, Туцани.*

Азбучник породичних надимака

Гузани, надимак породице Велимировић (А).

Јебанци, надимак породице Илић, јер су пореклом из јабане, иностранства.¹⁷ (Ц)

Кјлери, надимак две куће Митића. (Ш)

Килни, надимак једне куће Стокића. (Ку)

Курндићи, надимак једне куће Стојковића. (Ш)

Курбаше, надимак једанаест кућа Милошевића. Надимак су по предању добили по некаквом арнаутском роду званом Курбаше. (Космача, 187)

Курбашићи, в. Курбаше. (Космача, 187)

Курдини, надимак три куће Живковића. (Бо, ВС)

Куртини, надимак једне куће Стефановића. (Т)

Минцини, надимак породице Васиљевић (Ш)

Пиздићи, надимак једне куће Живковића. (См)

Писани, надимак једне куће Милорадовића. (ВЦ)

¹⁷ Ђилић, презиме једне куће у селу Црљенцу у јужном Стигу. Једна кућа се иселила у Божевац. Надимак им је *Јебанци*. Дошли су из Крајине. Слава Свети Јован зџмски. Информатор Радиша Илић, рођен 1949.

Шкопљани, надимак породице Крајић која слави Светог Николу. (Ко)

Лични надимци

На терену Горње Топлице и јужног Стига ексцерпирано је укупно двадесет шест личних надимака ове врсте. Од тога двадесет четири мушка и два женска лична надимка. Знатно више личних надимака регистровано је у грађи из јужног Стига (18), а у околини Куршумлије у свих 96 насеља само шест примера.

У основи личних надимака налазе се лексеме дупе, гуза (*Бега Дупе*, *Гуза*); лексеме за именовање мушког и женског полног органа (*Кара*, *Каран*, *Курандић*, *Куре*, *Курђо*, *Пикула*, *Пицуљ*); за именовање полног односа (*Прца*, *Прча*, *Прцанга*, *Трта*, *Туца*); лексеме прдети, пишати и пролив налазе се у основи надимака (*Прда*, *Буда Пишин*, и *Пролив*); а са основом рут- и наставцима - а, -о забележени су надимци *Руто* и *Рута*.²⁰

Азбучник личних надимака

а) мушки

Бега Дупе (Петар; по породичном надимку Бегини) (Б)

Буда Пишин (Будимир) (См)

Гуза (Владица) (МЦ)

Јебанац (Радиша) (Ц)

Јебаницја (Радиша) (Ц)

Каран (Слободан) (Баћоглава, 42)

Курандић (Живко) (См)

Курђо (Милосав) (Преветица, 303)

²⁰ Лексема рутав има значење чупав, који има дугу и неуредну косу или браду, али наши примери су лични надимци и мотивисани су именицом *рута/руте* којом се именује косматост полних органа. На то су нам указивали казивачи приком објашњавања мотивације и настанка поменутих надимака.

Кљре (Радомир) (Бо)
Пљке (Мирко) (Б)
Пљкула (Александар, Првослав) (ВЦ, МЦ)
Пљцуљ (Мијодраг) (См)
Пичџта (Горан) (Б)
Пљда (Славиша) (Шљ)
Прљлив (Миливоје) (Баћоглава, 42)
Прљца (Горан) (Ц, Шљ)
Прљџан (Мијодраг) (Шљ)
Прљџанга (Драган) (Ц, Шљ)
Прљча (Јован) (Бо)
Рљгоњка (Дамњана) (Доња Мекуљана, 167)
Рљта (Миливоје) (Марковиће, 303)
Рљто (Мијодраг) (Кастрат, 182)
Трљта (Богољуб) (МЦ)
Тљџа (Ивана) (См).

б) женски

Лљла Миџина, (Јелица) (Ш)
Љубџина Мљџина (Љубина, наследила дедин породични надимак) (ВЦ)

И на крају можемо да закључимо да смо у околини Куршумлије и у околини Пожаревца онмастички пописали 115 насељених места и забележили више од десет хиљада ономастичких јединица (топонима и антропонима). Из тог материјала ексцерпиран је релативно мали број оних непристојног, срамотног значења, укупно 66 топонима и антропонима. Највише је забележено породичних надимака (32 потврде), личних надимака (19 потврда), топонима (14 примера) и само једно презиме.²¹

²¹ У прегледаној грађи није пронађено ниједно мушко или женско лично име мотивисано лексемама ове врсте.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 1976: Д. Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. Београд: БИГЗ.
- Јашовић 2007: Г. Јашовић, *Микротопонимија околине Куршумлије*, Докторска дисертација (рукопис). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Јашовић 2014: Г. Јашовић, *О говору и именима Угљара код Приштине*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Јашовић 2018: Г. Јашовић, *Ономастика слива реке Косанице*. Косовска Митровица – Куршумлија: Филозофски факултет Универзитета у Приштини и Народна библиотека Куршумлија.
- Јашовић 2019: Г. Јашовић, *Ономастика Горње Топлице*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини (у штампи).
- Јашовић 2019а: Г. Јашовић, *Ономастика Малог Црнића* (рукопис).
- Марковић 1998: Ј. Марковић, Секундарна значења лексике са кореном сер-, у: *Опсцена лексика*, Зборник радова, ур. Н. Богдановић. Ниш : Просвата, 70–76.
- Михајловић 1972: В. Михајловић, Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији, ЗБМСФЛ 13/2, Нови Сад.
- Опсцена лексика 1998: *Опсцена лексика*, Зборник радова, ур. Н. Богдановић, Ниш, Просвета.
- Опсцена лексика 2017. *Опсцена лексика у српском језику*, Зборник радова, ур. Ј. Марковић. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Сабљак 1981: Т. Sabljak, *Šatra – Rječnik šatrovačkog govora*, Zagreb: Globus.
- Савић 1988: С. Савић, Речник псовки и погрдних израза у српскохрватском језику, у: *Опсцена лексика*, Зборник радова, ур. Н. Богдановић, Ниш: Просвата, 134–147.
- Симеон 1969: Р. Симеон, *Енциклопедијски Рјечник лингвистичких назива*, на осам језика: хрватско-српски, латински, руски, њемачки, енглески, француски, талијански, шпањолски, књига I и II. Загреб: Матица хрватска.

- Станић 1990: М. Станић, *Ускочки речник*, Књ. 1. Београд: Научна књига.
- Станић 1991: М. Станић, *Ускочки речник*, Књ. 2. Београд: Научна књига.
- СТИЈОВИЋ 1998: Д. СТИЈОВИЋ, Ономастика дела северне Метохије, *Ономатолошки прилози XIV*. Београд: Одбор за ономастику САНУ, 157–257.
- СТИЈОВИЋ 1979: С. СТИЈОВИЋ, Ономастика источног дела метохијског (Пећког Подгора), *Ономатолошки прилози I*. Београд: Одбор за ономастику САНУ: 237–380.
- СТИЈОВИЋ 1981: С. СТИЈОВИЋ, Ономастика средишњег дела метохијског (Пећког Подгора), *Ономатолошки прилози II*. Београд: Одбор за ономастику САНУ: 197–336.
- СТИЈОВИЋ 1983: С. СТИЈОВИЋ, Ономастика западног дела метохијског (Пећког Подгора), *Ономатолошки прилози III*. Београд: Одбор за ономастику САНУ: 193–303.
- ШИПКА 2011: М. ШИПКА, *Речник опсцених речи и израза*, Нови Сад – Београд, Прометеј – Корнет.

Golub M. Jašović

OBSCENE LEXIS IN ONOMASTIC MATERIALS RECORDED IN GORNJA TOPLICA AND SOUTH STIG

Summary

This paper deals with onomastic units that were motivated by obscene lexis recorded in Gornja Toplica (near Kuršumlija) and south Stig (near Požarevac). Materials used for this paper have been collected from onomastic research conducted in 95 Toplica villages and 19 Braničevo villages. Collected materials have been compared with materials collected in certain parts of Kosovo and Metohija: in the vicinity of Priština and Peć. We have also done semantical and morphological analysis as well as classification of onyms of this kind in toponymic and anthropological materials. This paper also contains dictionary of toponyms and anthroponyms that are motivated by obscene lexems.

Key words: Gornja Toplica, south Stig, onomastic materials, obscene lexis.